

Анатолій Салій

САЛІЙ Анатолій Володимирович – кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософії та суспільних наук ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія». Сфера наукових інтересів – історія філософії, філософія науки.

ЯН ПАРАНДОВСЬКИЙ І ПРОБЛЕМА САМОТНОСТІ АВТОРА

На прикладі творчості польського письменника і мислителя Яна Парандовського, автор розглядає явище самотності, як необхідний контекст усього літературного процесу. Саме з цього починається специфічне осмислення феномену людини і її унікальності.

У статті розкривається особлива роль історичних реалій в умовах яких проходить процес оформлення екзистенційної проблематики у новій, повоєнній художній картині світу. Особливо коли характерний антивоєнний пафос поступово починає перетворюватися на екзистенційний, переносячи акценти на долі конкретних осіб, свободу вибору, потребу відчувати себе і світ навколо.

Ключові слова: *самотність автора, відчуженість особистості, натхнення, творчий процес, художнє мислення.*

По завершенню Другої світової війни, представники світової літератури знову були поставлені перед вимогою часу заново осмислювати феномен людини. Щось схоже Європа спостерігала вже у 20-х роках ХХ століття, коли, здавалося б, людство повинно було зробити належні висновки із кривавої бійні Першої світової. Саме ці світоглядні процеси поклали початок зближенню художнього мислення і філософії.

Після закінчення війни до осмислення людини і її ролі у історичному процесі звертаються і польські автори. Кожен з них намагався віднайти свою власну нішу у літературному дискурсі. Характерною рисою деяких письменників цього періоду є екзистенційна тенденція у створюваній ними новій художній концепції світу [2, с. 99], а також прагнення досліджувати психологічні першооснови людини. У такому контексті можна згадувати твори З. Налковської, Т. Боровського, Т. Ружевича, Я. Парандовського та багатьох інших. Фундаментом їх

© А. В. Салій, 2016

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.57516>

післявоєнних праць слугує антивоєнний пафос, який поступово перетворюється на екзистенційний, де увага акцентується на долях конкретних осіб, на свободі вибору, на неперекорному бажанні рухатися вперед, відчувати себе і світ навколо.

Як письменник, польський митець Ян Парандовський (1895 – 1978) сьогодні мало відомий українському споживачу інтелектуального продукту. Свого часу, в 50 – 70-х рр. ХХ століття, мислитель Я.Парандовський був одним із найавторитетніших письменників на теренах Східної Європи, а його праця «Алхімія слова» вважалася культовою роботою в середовищі поціновувачів внутрішньої літературної кухні. Сьогодні творчий потенціал Парандовського знову затребуваний. Ми потребуємо його натхненності і пафосу, гостроти слова і краси рядка.

Мабуть одним із важливих моментів для нас буде те, що Парандовський визрів як творець на унікальному інтелектуальному ґрунті, у Львові, який тоді, на початку ХХ століття, був містом польським. Тому, як і його сучасник С.Лем, Я.Парандовський завжди відчував той внутрішній потяг до цього таємничого міста, його особливого духу, його творчої аури. Саме тут з'являються його перші есе про відомого польського поета і драматурга Жигмунда Красинського (1812 – 1859) в газеті *Przegląd*; саме у Львові виходить перша книга Парандовського присвячена творчості Жан-Жака Руссо.

Мислитель Парандовський може бути віднесений до когорти письменників-прагматиків. Для нього важливою є найелементарніша мислеформа, адже автор нічим не може виправдати ні поспіху, ні зневажливості стосовно того, що буде підписано його іменем [1, с. 6]. Він скептично ставиться до такого широко розповсюдженого явища як літературне натхнення, не шукає муз, які його приносять. І у цьому може видаватися справжнім послідовником Гюстава Флобера, якому приписують вислів про те, що усе натхнення тільки у тому й полягає, щоб вчасно сісти за письмовий стіл.

Одночасно сам митець визнає, що літературна творчість може мати два джерела: виношена, визріла і вроджено-інстинктивна. І між такими письменниками проглядається істотна різниця. Адже письменник, якого надихнула ідея, обирає перо серед кількох можливих напрямків діяльності. Він може відкласти його як тільки відчує, що реалізував те, що хотів. Другий тип дещо складніший, бо у такому випадку творчість письменника припиняється разом із життям [3, с.25]. Мабуть саме такий вид письменництва і називають часто «натхненим». Тут може здатися, що Парандовський плутає дві не сумісні речі: натхнення і концентрацію. Натхнення – це, як кажуть «знавці», неначе

кохання: або приходить раз у житті, або ж не приходить зовсім, що вказує на дуже велику рідкість явища. Та окрім натхнення існує і концентрація на роботі. Навіть коли натхнення присутнє, ідея визріла, план в голові сяє, необхідно методично, по-чиновницькому втілювати його у життя. Сідати за письмовий стіл у певний час і, хочеш чи не хочеш, працювати через «не можу», через «не хочу» чи «я заморився» або «захворів». У цьому контексті письменникові набагато важче, аніж представникам якої-небудь іншої професії. Адже коли працюєш у якійсь установі який би настрій у тебе не був, атмосфера робочого місця не дасть змоги відхилитися з потрібного русла; письменник же завжди із собою сам на сам. Тому йому необхідно обов'язково відпрацьовувати звичку працювати навіть тоді коли «не хочеш».

Ян Парандовський – дивак, але Ян Парандовський ще й романтик. Тому основною рисою письменницької натури, він вважає потребу виражати словом будь-яке явище життя, і одночасно, це виливається у жагучу потребу виразити самого себе. Саме у цьому проявляється усамітненість і своєрідна відчуженість творчої особистості. Така риса може вилитися навіть на рівні фізіологічності. Власне, на думку Я. Парандовського, саме це і викликає у споживача та читача справжню цікавість. Адже людина від природи істота говірка, і здатна говорити будь-де, будь з ким, про що завгодно. А малоговірливність, інстинктивна відчуженість, викликає у більшості занепокоєність, а іноді навіть стурбованість, яку складно приховати так само, як і складно не помітити.

Психологізм такого моменту полягає у тому, що спроба поговорити з кимось, бажання розповісти про себе іншому або іншим, може означати спробу вирватись із полону самого себе, розірвати хоча б на одну єдину мить пута власного, часто замкненого буття; спробу позбавитись від гнітючої внутрішньої самотності, в якій ми перебуваємо від самого народження і до смерті; перебуваємо серед наших сприйнятих, думок, снів, радостей і страждань, надій кінець-кінцем розділити хоч з кимось власну індивідуальність і, можливо, унікальність [3, с. 201].

Та переваженість спілкуванням може призводити і до «втрати рефлексії» тому, що відчуженість від суспільства у нашому світі навіть необхідне явище. Адже чим більше сучасна «айфонівана людина» відчужується від соціуму, тим більше, краще і яскравіше вона мислить.

Але найпарадоксальніше полягатиме в тому, що сам Парандовський розглядав неприпустимою ситуацію присутності когось іншого у той момент, коли все залежатиме від його внутрішньої сконцентрованості і тиші, коли все залежатиме від самотності, яку він сам називає матір'ю досконалості [3, с. 99]. Ми можемо згадати те, як же натхнен-

но описує він чарівну, заворожену самотність Франческо Петрарки [4, с. 341 – 342]. Читаючи його авторський текст, складається таке враження, що Парандовський сам заздрить великому флорентійцю. Ми можемо упіймати себе на очікуванні того, як він ось-ось перескочить кілька століть у минуле для того, щоб самому відчутти отой несказанно приємний стан насолоди від щоденних прогулянок берегами Сорги, не зустрічаючи ні нахаб, ні товаришів і без будь-яких супутників; отримуючи справжнє задоволення від того, що тебе не хвилює ніякий шум і суєта, ні звуки сурм, коли не зустрічаєш ні жадоби, ні заздрощів, ні звичайного людського честолубства.

Парандовський присвячує самотності цілу апологію, не звертаючи при цьому уваги ні на які негативні прояви цього стану. Для нього однозначним є те, що без досвіду самотності творець не зможе реалізуватись, або ж навіть більше того, він не зможе стати самим собою.

Самотність творця Я. Парандовського чимось схожа на ту самотність, яку пропонує своїм читачам П. Хандке у повісті «Жінка шульга». Кожен із персонажів Хандке по-своєму відчуває себе самотнім, тільки приймає цей факт переважно байдуже. Типово буденне: «Залиште мене у спокої!», може означати тільки одне – бажання залишитися на самоті. Власне саме позначення героїні через «шульгу» налякає на її нездатність пристосуватися, своєрідну «нестандартність». І самотність, яка чекає на головну героїню у майбутньому, походить із бажання не бути приниженим, від бажання ні від кого не залежати [5]. Можливо це і є ознаки тієї самої хвороби – «літературизму», яку вигадав Ян Парандовський і якою хворіють ті, хто не мислить свого життя без літературної творчості.

Самотність творця допомагає його думкам розправити крила. І якщо ми зазирнемо у життя будь-якого письменника, то обов'язково знайдемо в ньому, як у захаращеній комірчині, серед купи непотрібних речей, скриньку з дорогішим камінням, своєрідний дарунок самотності. «Без самотності геній горить як комета, а талант зноситься до нитки» [3, с. 101].

Тому кожен власну самотність шукатиме відповідно до своїх потреб і можливостей. Вірогідно, цікавим тут буде приклад В.Скотта чи М.Горького, які працювали тоді, коли усі рідні в будинку спали, чи напівлегендарна історія з В. Гюго, який, начебто обстриг собі частину голови і бороду, щоб залишатися вдома і мати привід не приймати гостей. Як би там не було, але спокій і тиша – дві найнеобхідніші умови для нормальної і плідної праці письменника [3, с. 102]. Адже саме в тиші і насамоті можуть народитися слова, які стануть одкровенням, які здатні принести найбільш неочікувані результати, здатні відкрити величне

у буденному. Не дивлячись на це все, Ян Парандовський сам по собі письменник відкритий. Він завжди усвідомлював, що без заглиблення у соціальне середовище неможлива літературна праця як така.

Для Парандовського викликає великий жаль ситуація, коли через неможливість усамітнення, творча людина втрачає потенційні можливості і не може реалізувати власні ідеї. Він розуміє, що час творчості не може мати нічого спільного із астрономічними годинами.

Творчий час єдиний і нероздільний. З нього не можливо вилучити навіть чверті, або замінити її чимось іншим. Творчий процес, що перервався, ніколи не може бути повторений заново. Чим би акт творчості не був перерваний, ми ніколи не дізнаємося про те, що втратили. Тому, життя кожного письменника приховує у собі величезне кладовище втрачених миттєвостей, згаслих образів, затертих ідей.

Література

1. Белза С. Алхимик слова // Парандовский Я. Алхимия слова. – М.: Прогресс, 1982. – С. 5 – 16.
2. Лошакова Т.В. К вопросу о рецепции экзистенциализма в польской литературе 1940 – 1960-х гг. // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2013. – №8 (26). – ч.1. – С. 99 – 102.
3. Парандовский Я. Алхимия слова / Ян Парандовский. – М.: Прогресс, 1982. – С.17 – 310.
4. Парандовский Я. Петрарка // Парандовский Я. Алхимия слова. Петрарка. Король жизни. – М.: Правда, 1990. – С. 303 – 448.
5. Хандке П. Жінка шультга. Повісті / Пітер Хандке. – К.: Юніверс, 1999. – 256 с.

Салій А.В.

ЯН ПАРАНДОВСКИЙ И ПРОБЛЕМА ОДИНОЧЕСТВА АВТОРА

На примере творчества польского писателя и мыслителя Яна Парандовского, автор рассматривает одиночество как необходимый контекст всего литературного процесса. Именно с этого и начинается специфическое осмысление проблемы человека и его уникальности.

В статье раскрываются исторические реалии в условиях которых и происходит процесс оформления экзистенциальной проблематики в новой художественной картине мира.

Автор пытается обозначить такие понятия как вдохновение и концентрация в творческом процессе, которые напрямую будут зависеть от того опыта одиночества, которым обладает человек. Ведь для самого Я.Парандовского очевидно, что без опыта одиночества мыслитель не имеет ни малейшей возможности самореализоваться и стать самим собой.

Ключевые слова: *одиночество автора, отчуждение личности, вдохновение, творческий процесс, художественное мышление.*

Saliy A. V.

**JAN PARANDOWSKI AND THE PROBLEM
OF AUTHOR'S SOLITUDE**

On the basis of works by Polish writer and philosopher Jan Parandowski, the author examines the phenomenon of loneliness as a necessary context of the entire literary process. This is exactly how a specific understanding of the phenomenon of man and his/her uniqueness starts.

Attention is drawn to a special role of historical realities, under which the process of formatting of existential problems in the new, post-war artistic world picture occurs. Especially when the typical antiwar pathos gradually begins to turn into existential one, shifting the emphasis on the fate of specific individuals, freedom of choice, need for perceiving oneself and the world around.

The author tries to distinguish and define such concepts as inspiration and concentration in the creative process, which will directly depend on the experience of solitude, possessed by the artist. As a matter of fact, for Jan Parandowski himself it is obvious that without loneliness creator is capable neither of self-realization, nor of self-actualization. In this fact one can see the manifestation of the need for solitude and alienation of creative personality. In general, the following is unacceptable for the Polish thinker: the situation of presence of anyone else in those moments when everything will depend on his internal concentration, silence, and solitude, which is for him nothing else but mother of perfection.

Keywords: *author's solitude, alienation of the individual, inspiration, creative process, creative thinking.*

Надійшла до редакції 11.12.2015 р.

